

ภาคผนวก
ประวัติของสุชีพ ปุญญานุภาพ

ประวัติของสุชีพ ปุญญานุภาพ^๑

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีผลงานทางวิชาการมากมาย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่งานที่ทำให้อาจารย์สุชีพ แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดได้แก่ **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน** ซึ่งริเริ่มเขียนตั้งแต่ยังเป็นสามเณรอายุ ๑๘ ปี จึงทำให้มีคุณค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ เกิด ณ ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางปลา (คืออำเภอบางเลน ในปัจจุบัน) จังหวัดนครปฐม เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๖๐ ในครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย

ในวัยเด็ก ได้ศึกษาจบชั้นประถมปีที่ ๕ ซึ่งเทียบมัธยมปีที่ ๒ ในสมัยนั้น เมื่อจบการศึกษาเบื้องต้นแล้ว ได้เข้าเรียนภาษาบาลีที่วัดกันมาตุยาราม กรุงเทพมหานคร อายุราว ๑๓ ปี ก็กลับไปบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อศึกษาเล่าเรียนต่อในทางพระศาสนาต่อไป ณ วัดสัมปทวน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยเป็นศิษย์ของพระปฐมนศราจารย์ (วงศ์ โอทาทวณโณ) เจ้าอาวาสวัดสัมปทวน และเจ้าคณะจังหวัดนครปฐมในขณะนั้น แล้วจึงเข้ามาศึกษาเล่าเรียนต่อ ณ วัดกันมาตุยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร จนสอบไล่ชั้นธรรมและบาลีได้เป็นเปรียญธรรม ๗ ประโยคตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

ได้อุปสมบท ณ วัดกันมาตุยาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า สุชีโว หลังจากอุปสมบทได้ ๒ พรรษา ก็สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งในปีเดียวกันนั้น มีผู้สอบไล่ ๙ ประโยคได้ ๓ รูป คือ

(๑) พระมหาบุญรอด สุชีโว คืออาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ

(๒) พระมหาบุญมี อเวรี (สมสาร) วัดบรมนิวาส ภายหลังลาสิกขาและเปลี่ยนชื่อเป็น **เชวง สมสาร**

(๓) พระมหาเข้า ฐิตปญโญ (ยศสมบัติ) วัดเขาแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ สุดท้ายได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์

^๑ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติและผลงาน : อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ, (กรุงเทพมหานคร : มุณนิมิตามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), สรุปความ.

นอกจากจะมีความรู้ภาษาบาลีแตกฉานเป็นอันดีแล้ว ยังมีความรู้ในภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีอีกด้วย นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาวิชาการสมัยใหม่ต่างๆ ที่เป็นว่าภิกษุสามเณรควรจะเรียนรู้ เพื่อประโยชน์แก่การที่จะนำมาประยุกต์กับการสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งวิชาการทั้งหลายเหล่านี้ อาจารย์ก็พยายามชวนชวายศึกษาเอาด้วยตนเอง โดยการอ่านตำราทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จนกล่าวได้ว่า เป็นพระหนุ่มที่มีหัวก้าวหน้า มีโลกทรรศน์กว้างไกล และมีวิธีการเทศนาสั่งสอนพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่น่าสนใจ เป็นที่นิยมชมชอบและเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศในขณะนั้น ในนามว่า “สุชีโวภิกขุ” ดังที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงอาจารย์ไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติของท่าน (คือเรื่อง เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา เล่ม ๑) ว่า

“คุณสุชีพ หรือสุชีโว่นั้นแหละ ที่ (เป็นดาวเด่น) เป็นคนแรก (ในยุคนั้น) รุนอ่อนกว่าผมหน่อย เขามีผลงานตั้งแต่อายุน้อย ตอนนั้นเขาเป็นผู้นำคนหนุ่มยุพพุทธ ให้ทำอะไรเป็นจีนเป็นอันเป็นผู้ก่อหวอด ก่อรากมหาวิทยาลัยสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นคนแรกที่เทศน์เป็นภาษาอังกฤษในประเทศไทย เขาจัดให้เป็นพิเศษ มีฝรั่งมาฟังหลายคน ตอนหลังผมเคยไปฟังด้วย เจ้าคุณลัดพลี (พระยาธิบดีธรรมประคัลภ์) พาไป คุณชำนาญก็เคยพาไปเยี่ยมแกถึงกุฏิ”

จากประสบการณ์ของอาจารย์เองทำให้เห็นว่า ความรู้ภาษาต่างประเทศและความรู้ในวิชาการสมัยใหม่นั้น เป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ฉะนั้น อาจารย์จึงมีความปรารถนาที่จะให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้วิชาการเหล่านี้ เพื่อจะได้เป็น ศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ทันโลกทันเหตุการณ์อันจะทำให้สามารถสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยความปรารถนาดังกล่าวแล้ว จึงได้ริเริ่มสอนภาษาอังกฤษและวิชาการสมัยใหม่บางวิชาที่สามารถสอนได้ด้วยตนเองแก่ภิกษุสามเณรวัดกันมาตุยาราม เป็นการกระตุ้นให้พระหนุ่มเณรน้อยสนใจใฝ่รู้ในวิชาการต่างๆ และเห็นคุณประโยชน์ของวิชาการเหล่านั้นในแง่ของการนำมาส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ท่านได้เริ่มสอนภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิชาอื่นๆ อีกบ้าง แก่ภิกษุสามเณรที่สนใจ โดยใช้ชั้นล่างของกุฏิที่พักของอาจารย์นั่นเองเป็นสถานที่เรียน ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากพระหนุ่มเณรน้อยไม่น้อย มีผู้มาเล่าเรียนกันมาก

ต่อมา ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ดิน สุวโจ) วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งขณะนั้น ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งตั้งสำนักงานอยู่ ณ ตึกหอสมุดมหาจุฬาราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทราบว่าอาจารย์ได้เปิดสอนภาษาและวิชาการสมัยใหม่แก่พระภิกษุสามเณรที่วัดกันมาตุยารามดังกล่าวแล้ว วันหนึ่งท่านจึงได้ปรารภกับอาจารย์ว่า เมื่อเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ทำไมไม่ตั้งเป็นโรงเรียนสอนกันให้เป็นเรื่องเป็นราวเสีย

จากคำปรารภของท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สวจเถระ) นี้เอง ที่เป็นแรงกระตุ้นและแรงใจให้อาจารย์เกิดความคิดที่จะก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ต่อมาเมื่อได้นำความคิดนี้ไปปรึกษากับพระเถรานุเถระในคณะธรรมยุตก็ได้รับการสนับสนุนเป็นส่วนใหญ่ จิมีติตั้งอยู่บ้างก็เป็นส่วนน้อย อันเนื่องมาจากยังไม่ค่อยแน่ใจในระบบการศึกษาและวิธีการ ในที่สุดพระเถรานุเถระในคณะธรรมยุตก็ได้มีการประชุมกัน และมีมติให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ในนามของ มหามกุฏราชวิทยาลัยอันเคยเป็นสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์มาแต่เดิมแล้ว โดยเรียกว่า “สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย” เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ แต่ครั้งยังไม่ได้ทรงกรม ในฐานะองค์นายกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ทรงลงพระนามประกาศตั้ง เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๘๘ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย จึงเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกในประเทศไทย

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ ก็คืออาจารย์สุชีพ และผู้ที่เป็นแรงผลักดัน และให้การสนับสนุนอย่างสำคัญ จนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ก็คือ ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (สวจเถระ) หากขาดแรงสนับสนุนจากพระมหาเถระท่านนี้เสียแล้ว การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ก็คงเป็นไปไม่ได้ยาก

อันที่จริง ความดำริที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นในประเทศไทยนั้น มิใช่เพิ่งเกิดในครั้งนี้เป็นครั้งแรก เพราะสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงพระดำริไว้เมื่อกว่า ๑๐๐ ปี มาแล้ว โดยทรงพระดำริที่จะใช้พื้นที่บริเวณบางลำพูทั้งเกาะ เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา และการที่พระองค์ทรงจัดตั้ง มหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น ก็เพื่อเป็นการปูทางไปสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของพระพุทธศาสนา หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์นั่นเอง แต่ยังมีท่านจะได้ทรงดำเนินการตามพระดำริ ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน

ฉะนั้น การจัดตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ขึ้นครั้งนี้ จึงเป็นการสานต่อพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นให้เป็นจริงขึ้นนั่นเอง

ในระหว่างนี้ อาจารย์ได้เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ยุวพุทธิกสมาคม โดยอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ซึ่งเป็นศิษย์คนสำคัญของอาจารย์ เป็นผู้นำในการจัดตั้ง แล้วยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็ได้จัดตั้งขึ้น ณ วัดกันมาตุยาราม เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๙๑ และยังคงเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญองค์กรหนึ่งของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยสืบมาจนปัจจุบัน

เมื่อจัดตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นแล้ว อาจารย์สุชีพซึ่งขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระศรีวิสุทธิญาณ ก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษามหามกุฏฯ เป็นรูปแรก อาจารย์ได้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษามหามกุฏฯ อยู่ ๕

ปี ได้เป็นผู้วางรากฐานทั้งในด้านวิชาการและการบริหารให้แก่มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้มาตั้งแต่ต้น ถึงวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ อาจารย์ก็ลาสิกขา การลาสิกขาของอาจารย์นับเป็นข่าวใหญ่ของหนังสือพิมพ์เมืองไทยข่าวหนึ่งในยุคนั้น

เมื่ออาจารย์ลาสิกขาแล้ว ท่านเจ้าคุณพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงกูโร) วัดเทพศิรินทราวาส ขณะยังเป็นพระมหาประยูร เปรียญ ๙ ก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัยต่อมาเป็นรูปที่ ๒ (ต่อมาตำแหน่งเลขาธิการได้เปลี่ยนเป็นอธิการบดี และผู้ที่ดำรงตำแหน่งอธิการบดีสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นรูปแรกและรูปปัจจุบัน ก็คือ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกอาจารย์ (ประจวบ กนตจาโร วัดมกุฏกษัตริยาราม)

หลังจากที่ลาสิกขาแล้ว อาจารย์ก็ยังช่วยเหลือกิจการของสภาการศึกษามหามกุฏอยู่ตลอดเวลา โดยการเป็นกรรมการ เป็นที่ปรึกษา และเป็นอาจารย์บรรยายวิชาทางพระพุทธศาสนาและศาสนาเปรียบเทียบ

อาจารย์ได้เข้ารับราชการครั้งแรกในกระทรวงวัฒนธรรม (ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ และยุบเลิกไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑) โดยเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการ และระหว่างนั้น ได้รับพระราชทานยศในกองทัพอากาศเป็น ว่าที่นาวาตรี ต่อมาก็ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติอีกตำแหน่งหนึ่ง

ต่อมาได้ลาออกจากกระทรวงวัฒนธรรมแล้วเข้าทำงานในองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) ในฐานะที่ปรึกษาและต่อมาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ ตามลำดับ อาจารย์ได้ทำงาน ณ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จนกระทั่งเกษียณอายุเมื่อกลางเดือนเมษายน ๒๕๒๐

เมื่อเกษียณอายุจากหน้าที่การงานแล้ว อาจารย์ก็ได้อุทิศชีวิตให้แก่กิจการทางพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ได้กลับมาช่วยกิจการทางวิชาการของสภามหามกุฏราชวิทยาลัยได้อย่างเต็มที่ โดยการเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และเป็นผู้บรรยายวิชาทางพระพุทธศาสนา เป็นกรรมการสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ ก็ยังได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษ บรรยายวิชาทางพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยของรัฐอีกหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยรามคำแหง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

กิจการทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่อาจารย์ได้เข้ามาช่วยอย่างเต็มตัวหลังจากที่อาจารย์เกษียณอายุแล้ว ก็คือ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) โดยได้รับแต่งตั้งเป็น กรรมการอำนวยการ อาจารย์ต้องดูแลรับผิดชอบกิจกรรมทางวิชาการของ พสล. เป็นส่วนใหญ่

อาจารย์เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการประพันธ์ สามารถประพันธ์ได้ทั้งในเชิงร้อยแก้วและร้อยกรอง ผลงานในทางการประพันธ์ของอาจารย์ จึงมีทั้งเป็นบทความความเรียงทางวิชาการ บทความ

และนวนิยาย ข้อเขียนของอาจารย์ซึ่งรวมไปถึงบทเทศนา และการบรรยายธรรมด้วย เป็นถ้อยคำ สำนวนแบบเรียบง่าย ๆ แต่กะทัดรัด ชัดเจนและมีความไพเราะอยู่ในตัว อาจารย์ได้เริ่มแสดง ความสามารถในการประพันธ์ และการบรรยายตั้งแต่ยังเป็นสามเณรเปรียญ

ผลงานที่โดดเด่นที่ทำให้อาจารย์เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามว่า “สุชีโวภิกขุ” และตลอดมา จนถึงปัจจุบัน ก็คือความสามารถในการมองและอธิบายพระพุทธศาสนาในแง่มุมที่แปลกใหม่ อันเป็น แง่มุมที่ไม่เคยมีใครมองมาก่อน หรือเป็นแง่มุมที่คนทั่วไปมองไม่เห็น และนำเอาประเด็นที่สำคัญและ โดดเด่นของพระพุทธศาสนาในแง่มุมนั้นๆ ออกมาแสดงให้คนทั่วไปได้รู้จัก ตัวอย่างของผลงานของ อาจารย์ที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถดังกล่าวนี้ ก็เช่น หนังสือเรื่อง “คุณลักษณะพิเศษบางประการ แห่งพระพุทธศาสนา” (ซึ่งก็มีแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย รวมทั้งบทความและปาฐกถาอื่นๆ อีกจำนวน มาก

ผลงานที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของอาจารย์ก็คือการอธิบายพระพุทธศาสนาแนวใหม่ โดยการนำเอาความรู้วิชาการสมัยใหม่ เช่นวิทยาศาสตร์ ปรัชญา สังคมศาสตร์ เป็นต้น มาประยุกต์กับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้คนทั่วไปเข้าใจพระพุทธศาสนาได้ดีและง่ายขึ้น ทั้งทำให้มองเห็นคุณค่า ของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาว่ามีความทันสมัย สามารถนำมาปรับใช้ได้กับทุกสถานการณ์ หากศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การอธิบาย พระพุทธศาสนาในแนวประยุกต์ดังกล่าวนี้ ยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า บรรดาศาสตร์หรือวิชาความรู้ด้าน ต่างๆ ที่กำลังศึกษาหรือตื่นตัวกันอยู่ในปัจจุบันนั้น ล้วนเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้เคยแนะนำสั่งสอน ประชาชนมาแล้วทั้งนั้นในหลักการใหญ่ๆ ความสามารถในการอธิบายพระพุทธศาสนาแนวใหม่ หรือ แนวประยุกต์นี้เอง ที่ทำให้นาม “สุชีโวภิกขุ” มีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ

ผลงานของอาจารย์ในด้านนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้ชื่อเสียงของอาจารย์เป็นที่รู้จักและเป็นที่ นิยมชมชอบไปทั่วประเทศเท่านั้น แต่ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อวงการการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย เป็นอันมาก เพราะเป็นการจุดประกายแห่งความริเริ่มและความสนใจในการศึกษาวิจัยทาง พระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นในวงการการศึกษาและวงการนักวิชาการของไทย และในเวลาต่อมาก็ได้มีการ ศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนาในแนวประยุกต์กันอย่างจริงจัง และกว้างขวางยิ่งขึ้น ผลงานของ อาจารย์ที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความริเริ่มในด้านนี้ ก็เช่น ความเรียง เรื่อง “พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญาและวิทยาศาสตร์”, “พระพุทธศาสนากับสันติภาพของโลก”, “แง่ คิดบางประการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา” เป็นต้น

ผลงานด้านนี้กล่าวได้ว่าเป็นการสานต่อพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ ยาวชิรญาณวโรรส อีกประการหนึ่งเช่นกัน เพราะพระองค์ท่านทรงเป็นนักวิชาการทาง พระพุทธศาสนาพระองค์แรกของไทย ที่ทรงริเริ่มการอธิบายพระพุทธศาสนาในแนวประยุกต์ หรือการ อธิบายพระพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์เพื่อความเข้าใจของคนร่วมสมัย ดังจะเห็นได้จากงานพระ

นิพนธ์ของพระองค์ท่าน เช่น พุทธประวัติ ธรรมวิภาค ธรรมวิจารณ์ และธรรมนิพนธ์อื่นๆ อีกเป็นอันมาก ซึ่งได้ทรงนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสิ้นสมัยของพระองค์ท่านแล้ว แนวพระดำริดังกล่าวนี้ก็ถูกลืมเลือนไป เพราะไม่มีผู้สานต่อ

ผลงานที่เป็นการบุกเบิกของอาจารย์อีกอย่างหนึ่งในทางวรรณกรรมและวงการพระพุทธศาสนาของไทย ก็คือการแต่งนวนิยายอิงหลักธรรม ความบันเทิงใจที่ทำให้อาจารย์ริเริ่มงานด้านนี้เกิดขึ้นเมื่ออาจารย์อ่านเรื่อง กามนิต ของ คาล เบลเลรูป ขณะเป็นสามเณรอายุราว ๑๕ - ๑๖ ปี เรื่องนี้เดิมประพันธ์ขึ้นในภาษาเยอรมันและแปลเป็นภาษาอังกฤษ ต่อมาผู้รู้ของไทยได้แปลจากภาษาอังกฤษสู่ภาษาไทยในชื่อว่า กามนิต นวนิยายเรื่องนี้ผู้ประพันธ์ได้อาศัยเรื่องราวจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ประกอบกับเรื่องราวจากคัมภีร์ฝ่ายพราหมณ์บ้าง สร้างเป็นเรื่องราวขึ้นโดยมุ่งให้ผู้อ่านได้รับรสทั้งในแง่วรรณกรรม ศาสนาและศีลธรรม ไปพร้อม ๆ กัน อาจารย์เห็นว่าเป็นวิธีการสั่งสอนศีลธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีวิธีหนึ่ง เมื่ออ่านเรื่องกามนิตในครั้งนั้น อาจารย์มีความประทับใจมากถึงกับตั้งใจไว้ว่า เมื่อศึกษาพระพุทธศาสนามีความรู้พอ ก็จะแต่งเรื่องทำนองนี้ขึ้นบ้าง

ครั้นอายุได้ ๒๒ ปี ขณะยังเป็นพระเปรียญ ๙ ประโยค อาจารย์ก็สามารถทำได้ตามที่ตั้งใจไว้ คือได้แต่งเรื่อง ได้ร่ำกาสาฬหสูตร ขึ้นและนำลงตีพิมพ์ในหนังสือธรรมจักร เป็นตอนๆ เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ นับเป็นผลงานทางนวนิยายอิงหลักธรรม เรื่องแรกของอาจารย์ และของวงการวรรณกรรมไทยด้วย

เมื่อจบเรื่องได้ร่ำกาสาฬหสูตร อันเป็นเรื่องราวของพระองค์คุณแล้ว เรื่อง กองทัพธรรม อันเป็นเรื่องของพระสารีบุตร พระธรรมเสนาบดีก็ตามมา และจากนั้นอาจารย์ก็ได้รับการขอร้องให้แต่งเรื่องอื่นๆ อีกกลายเป็นเรื่องตามลำดับ คือเรื่อง ลุ่มน้ำนมมหา เป็นการอธิบายเรื่องราวความเป็นมาของรอยพระพุทธบาท เรื่อง เชิงผาหิมพานต์ เป็นการสรรเสริญคุณของพระอานนท์ พุทธอุปัฏฐาก เรื่อง อาทิตยขึ้นทางตะวันตก เป็นเรื่องราวของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก เรื่อง นันทะปชาบดี แสดงเรื่องราวของราชวงศ์ศากยะและความเป็นมาของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

ผลงานทางนวนิยายอิงหลักธรรมของอาจารย์ นอกจากจะถือได้ว่า เป็นก้าวใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวรรณกรรมแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นการริเริ่มมิติใหม่ในวรรณกรรมของไทยด้วย เพราะหลังจากผลงานชิ้นบุกเบิกของอาจารย์ปรากฏสู่บรรณโลกแล้ว ต่อมาไม่นานก็ได้เกิดนวนิยายอิงหลักธรรมโดยนักประพันธ์คนอื่นๆ ตามมาอีกหลายเรื่อง จนเป็นที่รู้จักกันดีและเป็นที่ชื่นชอบของนักอ่านโดยทั่วไป

ผลงานที่ทำให้อาจารย์เป็นบุคคลลอมตะตลอดไปในวงการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของไทยก็คือ พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ซึ่งเป็นการย่อความพระไตรปิฎกจำนวน ๔๕ เล่ม ให้

เหลือเพียง ๕ เล่ม ซึ่งภายหลังได้รวมพิมพ์เป็นหนังสือขนาดใหญ่เล่มเดียวจบ นับเป็นผลงานที่อาจารย์ผู้ริเริ่ม และทำเสร็จเป็นคนแรกในประเทศไทย เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระไตรปิฎก และศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการช่วยให้คนทั่วไปที่สนใจหรือต้องการจะศึกษาพระไตรปิฎกสามารถอ่านหรือศึกษาได้สะดวกในเวลาอันสั้น ช่วยให้เข้าใจสาระตั้งแต่และจับประเด็นสำคัญของคำสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องโดยไม่ต้องเสียเวลาอ่านพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ซึ่งทั้งยากแก่การทำความเข้าใจและยืดเยื้อยาวนานเพื่อสำหรับคนทั่วไป ผลงานชิ้นนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกฉานในพระไตรปิฎกและความวิริยะอุตสาหะของอาจารย์ ในอันที่จะสร้างสรรค์สิ่งอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอีกด้วย

งานริเริ่มในทางวิชาการอีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์ ที่ควรแก่การบันทึกไว้ในที่นี้ก็คือ พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ และ อังกฤษไทย ซึ่งอาจารย์ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มทำขึ้นเป็นคนแรกในประเทศไทย และได้พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ จากนั้นมาก็ได้มีผู้รู้ท่านอื่นๆ ได้สร้างงานประเภทนี้ขึ้นมาอีกหลายชิ้น ซึ่งก่อให้เกิดผลดีแก่วงการศึกษาพระพุทธศาสนาของไทยเป็นอย่างมาก

นอกจากความริเริ่มในทางการศึกษา การเผยแผ่ และทางวรรณกรรมแล้ว อาจารย์ยังได้ชื่อว่า เป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลในทางวิชาการ เพราะในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นนั้น อาจารย์ได้เป็นผู้ชี้แนะให้บรรจุวิชาการใหม่ๆ ที่จะประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ และเอื้อประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้พระนักศึกษาได้ศึกษาหลายวิชา เช่น วิชาปรัชญา ตรรกวิทยา ศาสนาเปรียบเทียบ เป็นต้น โดยบรรจุเป็นวิชาบังคับให้พระนักศึกษาได้ศึกษา ตั้งแต่เริ่มเปิดการศึกษาของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา ซึ่งขณะนั้น ยังไม่มีมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาใดๆ ในประเทศไทยเปิดสอนวิชาเหล่านี้ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้บุกเบิกในการเปิดสอนวิชาดังกล่าวเหล่านี้ในประเทศไทย ต่อมาอีกเกือบ ๒ ทศวรรษ มหาวิทยาลัยของรัฐและสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ จึงได้เริ่มเปิดสอนวิชาเหล่านี้ขึ้น และได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ตั้งแต่ครั้งยังอยู่ในสมณเพศตลอดมา จนถึงเวลาที่ยังรับราชการอยู่ อาจารย์มักได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนหรือเป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปประชุมหรือดูงาน ในด้านพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ ทั้งในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา อยู่เสมอ

โดยลักษณะส่วนตัว อาจารย์เป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนน้อม ดำเนินชีวิตแบบสงบและเรียบง่าย มีเมตตากรุณาต่อทุกคน ไม่เบื่อหน่ายในการที่จะให้คำแนะนำหรือปรึกษาในทางวิชาการแก่ศิษย์หรือผู้สนใจ มีวาจาในเชิงสร้างสรรค์และส่งเสริมให้กำลังใจแก่ทุกคนที่มีโอกาสพบปะสนทนาด้วยเสมอ อาจารย์จึงเป็นที่เคารพรักของบรรดาศิษย์และผู้รู้จักคุ้นเคยทั่วไปอย่างจริงใจ

ผลงานในด้านต่างๆ ของอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีดังต่อไปนี้

ตำรา

๑. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (๒๕๐๑)	๒. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย - อังกฤษ อังกฤษ - ไทย (๒๕๐๔)
๓. ศาสนาเปรียบเทียบ (๒๕๐๔)	๔. ประวัติศาสตร์ศาสนา (๒๕๐๖)

ความเรียงทางวิชาการ

๑. อริยสัจคืออะไร (๒๔๘๑)	๒. หลักพระพุทธศาสนา (๒๔๘๙)
๓. ตายแล้วเกิด (๒๔๙๒)	๔. วัฒนธรรมวิทยา (๒๔๙๓)
๕. คุณลักษณะพิเศษบางประการแห่งพระพุทธศาสนา (๒๕๐๐)	

นวนิยายอิงหลักธรรม

๑. ไตรัมกาสาวพัสตร์ (๒๔๘๔)	๒. กองทัพธรรม (๒๔๙๒)
๓. ลุ่มน้ำนมมหา (๒๕๐๓)	๔. อาทิตยขึ้นทางตะวันตก (๒๕๐๕)
๕. นันทะปชาบดี (๒๕๐๗)	

ปาฐกถา

๑. งานค้นคว้าภาษาบาลีในตะวันตก (๒๔๘๔)	๒. อาณาจักรตัวอย่าง (๒๔๘๙)
๓. วิจารณ์หลักพระพุทธศาสนา ๑๒ ข้อ ของนาย คริสตมัส ฮัมเฟรย์ส์ (๒๔๘๙)	๔. พระพุทธศาสนา (๒๔๙๑)
๕. ธรรมะชั้นใน (๒๔๙๑)	๖. สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ (๒๔๙๒)
๗. แง่คิดบางประการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (๒๔๙๒)	๘. ความเหนื่อยใจ (๒๔๙๒)
๙. พระพุทธศาสนากับสันติภาพของโลก	๑๐. ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (๒๔๙๓) (แสดงเป็นภาษาอังกฤษ ๒๔๙๓)
๑๑. สหประชาชาติกับพุทธศาสนิกชน (๒๔๙๓)	๑๒. พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ (๒๔๙๔)
๑๓. ความเชื่อสัจยต่อหน้าที่ (๒๔๙๔)	๑๔. ธรรมะกับโรคภัยไข้เจ็บ (๒๔๙๔)
๑๕. การทำความเข้าใจในพระพุทธศาสนา (๒๕๐๒)	๑๖. ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท (๒๕๐๓)

๑๗. คำบรรยาย คำถาม คำตอบ ปัญหาทาง

พระพุทธศาสนา (๒๕๓๑)

บทความและบันทึกเบ็ดเตล็ด

๑. ฐานะที่ไม่ผิด (๒๔๘๕)

๒. การกลับตัว (๒๔๘๖)

๓. เสกคาถา (๒๔๙๑)

๔. ชุมนุมบันทึกเบ็ดเตล็ด ๖๕ เรื่อง (๒๔๙๔)

๕. ชุมนุมบทความสั้นๆ (ภาค ๑ รวม ๑๕ เรื่อง) (๒๔๙๔)

๖. ธรรมะของพระพุทธเจ้า (รวม ๕ เรื่อง) (๒๔๙๔)

๗. พระเวสสันดรทำไม่ถูกจริงหรือ (๒๔๙๕)

๘. คติธรรม ๕ เรื่อง

นิทานและสุภาษิต

๑. ประชุมนิทานสุภาษิต (รวม ๕ เรื่อง) (๒๔๙๓)

๒. สุภาษิตสั้นๆ

เรื่องแปล

๑. พระสูตรมหายาน ปรัชญาปารมิตาหฤทยสูตร และ สุขาวสดีว्यूหสูตร (แปลจากภาษาสันสกฤต - พ.ศ. ๒๔๙๔)

จากประวัติของสุชีพ ปุญญานุภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านได้ทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะหนังสือของท่านเหมาะแก่การที่จะนำมาประยุกต์กับการสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ซึ่งวิชาการทั้งหลายเหล่านี้ อาจารย์ก็พยายามชวนชวนศึกษาเอาด้วยตนเอง โดยการอ่านตำรับตำราทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศจนกล่าวได้ว่าอาจารย์ที่มีหัวก้าวหน้า มีโลกทรรศน์กว้างไกล และมีวิธีการเทศนาสั่งสอนพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่ทันสมัย เป็นที่นิยมชมชอบและเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ